

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 12 (Eylül/ September 2023), s. 430-437.
|| Geliş Tarihi-Received: 19.08.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 01.09.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1346197

Derlemeden Uygulamaya Cumhuriyet'in 100. Yılında Halk Bilimi Dernekleri

Folklore Associations from Compilation to Application in the 100th Year of the Republic

Tuna YILDIZ*

Öz

Dernekler, halk biliminin bir disiplin olarak hem dünyada hem de Türkiye'deki doğuşunda ve gelişiminde önemli bir role sahiptir. Bu dernekler halk kültürünün araştırılması, arşivlenmesi ve yayına dönüştürülmesine yönelik çeşitli faaliyetler yürüterek disiplinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Yapılan derleme gezileri, yayımlanan derleme kılavuzları ve dergicilik faaliyetleri halk bilimiyle ilgili önemli bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. Bu şekilde, dernekler halk biliminin disiplin olarak tanınmasına ve değer kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu makalede, öncelikle dünyadaki folklor derneklerinin etkisi kronolojik olarak açıklanmış ardından da Türkiye'de halk bilimi çalışmalarıyla ilgili derneklere, faaliyetlerine dair bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Makale, halk bilimi çalışmaları ile dernekler arasındaki ilişkinin evrimini ve Türkiye'deki derneklerin somut olmayan kültürel mirası koruma perspektifine nasıl adapte olduğunu ele almaktadır. Metinde özellikle 2003 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin halk bilimi derneklerinin çalışmalarındaki değişime etkisi vurgulanmaktadır. Bu Sözleşme, somut olmayan kültürel miras öğelerinin yaşatılmasını, korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını hedeflemektedir. Dernekler, bu Sözleşme çerçevesinde geleneksel uygulamaları ve kültürel mirası canlandırmak, yaygınlaştırmak ve eğitim yoluyla gelecek nesillere aktarmak için önemli bir role bürünmüştür. Makalede, çeşitli derneklerden örnekler verilerek, bu derneklerin nasıl faaliyet gösterdiği, projeler düzenlediği ve kültürel mirası nasıl yaşattığı anlatılmaktadır. El sanatları, masal anlatıcılığı, okçuluk gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren derneklerin, Sözleşme'ye uygun olarak geleneksel değerleri canlandırmaya yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir. Sonuç olarak makale, Türkiye'deki halk bilimi derneklerinin tarihçesi, faaliyetleri ve bir disiplin olarak halk biliminin gelişimine yaptıkları katkıyı derleme, arşivleme, belgeleme perspektifinden incelerken diğer yandan günümüzde uygulama, yeniden canlandırma ve gelecek kuşaklara aktarma perspektifinden derneklerin değişimini anlatmaktadır. Yerelden evrensele, ulusaldan uluslararası bir bakış açısına doğru değişen bu sürecin anlaşılması dernekler ve halk bilimi arasındaki sıkı ilişkinin çözümlenmesine katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum kuruluşları, folklor, dergici devre, akreditasyon, UNESCO.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye, e-posta: tuna.yildiz@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1100-9794.

Abstract

Associations have an important role in the emergence and development of folklore as a discipline both in the world and in Türkiye. These associations have contributed to the development of the discipline by carrying out various activities for the research, archiving and publication of folk culture. Compilation trips, published compilation guides and journaling activities have led to the formation of an important literature on folklore. In this way, associations have helped folklore to be recognized and valued as a discipline. In this article, firstly, the influence of folklore associations in the world is explained chronologically, and then an explanation of the associations and activities related to folklore studies in Türkiye is tried to be brought. The article discusses the evolution of the relationship between folklore studies and associations and how associations in Türkiye have adapted to the perspective of safeguarding intangible cultural heritage. The text particularly emphasizes the impact of the 2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage on the change in the work of folklore associations. This Convention aims to safeguard, protect, and transmit intangible cultural heritage elements to future generations. Within the framework of this Convention, associations have assumed an important role to revive, disseminate and transfer traditional practices and cultural heritage to future generations through education. In this article, examples of various associations are given to explain how these associations operate, organize projects, and keep cultural heritage alive. It is seen that associations operating in different fields such as handicrafts, storytelling, archery, etc. carry out activities to revive traditional values in accordance with the Convention. In conclusion, the article analyses the history of folklore associations in Türkiye, their activities, and their contribution to the development of folklore as a discipline from the perspective of compilation, archiving and documentation, while explaining the change of associations from the perspective of implementation, revitalization and transmit to future generations. This transformation, evolving from local to universal and from national to international perspectives, sheds light on the symbiotic relationship between folklore associations and the field of folklore studies.

Keywords: Non-governmental organizations, folklore, journal circuit, accreditation, UNESCO.

Giriş

Halk bilimi ve dernekler arasındaki ilişki aslında folklor kelimesinin ilk kez kullanımına götürülebilecek kadar uzun bir tarihe dayanmaktadır. W. John Thoms, Athenaeum isimli dergide 22 Ağustos 1846 tarihinde “folklore” kelimesini ilk kez kullandığında¹ aynı zamanda folklor alanıyla ilgili sayılabilecek Antikitelere Derneğinin de üyesiydi (Dorson, 1997, s. 89). Folklor kelimesinin kullanımından 32 yıl sonra 1878’de İngiltere’de Folklore Society isimli dernek kurulmuştu. Bu derneğin de ilk yöneticisi yine W. J. Thoms’tu. Ardından 1888 yılında ise American Folklore Society isimli dernek kuruldu (Zumwalt, 1988, s. 8). Folklorun bir bilim dalı olarak gelişim evresinin ilk aşamaları sayılabilecek yıllarda bu derneklerin kuruluşu son derece önemlidir. Başka bir deyişle halk bilimi disiplininin doğuş aşamalarından itibaren bir araya gelmiş toplulukların veya derneklerin özel bir yeri bulunmaktadır. Simon Bronner de bu konuya “The Intellectual Climate of Nineteenth-Century American Folklore Studies” başlıklı yazısında değinmektedir. Bronner, 1895 yılında gerçekleştirilen Amerikan Bilim Adamları Kongresine morfoloğlar ve matematikçilerin yanında halk bilimcilerin de katıldığını ve bu disiplinlerin akademi dışında 1880’lerden itibaren farklı meslek dallarından eğitilmiş insanlar tarafından örgütlenerek birer topluluk hâline geldiklerinden söz eder. Bronner, bu tarz derneklerin yaptıkları yayınlar ve bilimsel etkinlikler sayesinde bilimsel ilerlemeyi sağladıklarından söz eder (1988, s. 6). Bronner’in bahsettiği bilimsel yayınlara belki de en iyi örnek 1888 yılında Amerikan Folklore Society’nin kuruluşundan beri yayımladığı *Journal of American Folklore* isimli dergidir. Günümüzde de yayımlanmaya devam eden bu

¹ Folklor kelimesinin W. J. Thoms’tan önce 1800’lü yılların başında Almanya’da “volkskunde” olarak kullanıldığına dair bkz. Gözaydın, Nevzat, “Folklor Sözcüğü Üzerine”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 351, 1978. Gözaydın, Nevzat, “Yine Folklor Üzerine”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 486, 1992.

dergi, halk bilimi alanında birçok öncü bilimsel makalenin ortaya çıkmasını sağlamış, halk bilimi disiplindeki kuramsal tartışmaların gelişimine öncülük etmiştir.

İngiltere ve Amerika'daki bu dernekleşme faaliyetlerinin benzerinin aynı tarihlerde diğer ülkelerde de gerçekleştiğinden söz edilebilir. Louise Pound, "Folklore and Dialect" başlıklı yazısında 1886'da Fransa'da Soci  t   des Traditions Populaires isimli derneğin kurulduğunu, İtalya'da *Archivio per lo Studio delle Tradizioni Popolari* isimli bir derginin 1882'de yayın hayatına başladığını anlatır (1945, s. 147). İngiltere'de Folklore Society'nin kuruluşundan yirmi yıl sonra 1898'de ise The Folk Song Society isimli dernek kurulmuştur (Keel, 1948, s. 111). Halk bilimi disiplinine yönelik 19. yüzyılın sonlarında kurulmuş bu ilk derneklerin ardından 20. yüzyılın başlarında başka ülkelerde dernekleşmelerin arttığı görülmektedir. Fernando Fischman, "Folklore And Folklore Studies in Latin America" başlıklı yazısında bu duruma örnekler verir. Fischman, 1909'da Şili'de Sociedad de Folklore Chileno isimli bir derneğin kurulduğunu ve 1910 yılında *Revista de Folklore Chileno* isimli dergiyi çıkarmaya başladığını, Panama'da Sociedad de Folklore isimli derneğin 1911 yılında kurulduğunu, Brezilya ve Venezuela'da benzer oluşumları görmeyen mümkün olduğunu yazar (2012, s. 268). Aynı yıllarda Uzak Doğu'da da halk bilimi disiplininin kurumsallaşmasında folklor derneklerinin rolü ve etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin Çin'de 1920 yılında Halk Geleneklerini Araştırma Derneği kurulmuştur ve çıkardığı dergi ile öncü çalışmalar yapmıştır (Lui, 2012, s. 192). 1935'te ise Japonya'da Folklor Araştırmaları Topluluğu kurulmuştur (Mori, 2012, s. 213). Elbette dünyanın farklı ülkelerinden halk bilimi ve dernekler arasındaki ilişkiye dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu bağlamda halk biliminin bir disiplin olarak gelişiminde çoğu ülkede derneklerin ilk ve öncü çalışmaların içinde yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar halk bilimi disipliniyle bağlantılı antropoloji, etnoloji gibi alanlarla da yakından ilişkilidir. Kimi ülkelerde derneklerin etnoloji ve antropoloji çatısı altında da kümelendiği ve aynı zamanda halk bilimi disiplinine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bjarne Rogan "The Institutionalization of Folklore" başlıklı yazısında bu konuya değinmektedir. Rogan, Büyük Britanya'da 1843 yılında yani Folklore Society'nin kuruluşundan önce Londra'da The Ethnological Society of London isimli derneğin varlığından söz eder. Ayrıca 1868 yılında Londra Antropoloji Derneğinin kurulduğunu, 1870 yılında İtalya'da Soci  t   Italiana di Antropologia e di Etnologia isimli derneğin kuruluşunu da yazar (2012, s. 606). Dolayısıyla halk bilimi ve dernekler ilişkisini tarihî düzlemde incelerken yalnızca adında folklor kelimesi geçen dernekleri dikkate almak eksik bir yaklaşımdır. Antropoloji, etnoloji, müzikoloji gibi alanlarda kurulmuş derneklerin de halk bilimi disiplininin tarihindeki konumlarını belirlemek gerekir. Ayrıca halk bilimi ve dernekler ilişkisinin her ülkede benzer yaklaşımlarla ortaya çıkmadığını da bilmek gerekir. Amerika ve İngiltere'den farklı olarak Almanya ve Doğu Avrupa'da başka bir sürecin işlediğinden söz etmek mümkündür. Bu derneklerin bazılarının folklorik malzemeyi etnografik eşya olarak gördüğü, bazılarının sözlü tarih çalışmaları ve ulus bilinci oluşturma çabalarında olduğu görülebilir. Dolayısıyla folklorun bir disiplin olarak ortaya çıkış motivasyonu nasıl ki ülkelere göre değişiyorsa kurulan derneklerin de amaçları ve ortaya çıkış motivasyonları benzer şekilde değişmektedir.

Türkiye'de ise halk bilimi dernekleri folklor çalışmalarının ilk yıllarından itibaren etkili olmuştur. Halk biliminin bir disiplin olarak Türkiye'deki oluşumuna bakıldığında ilgili dernekler kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir²:

1) Türk Derneği (1908)

² Folklor derneklerinin kuruluş aşamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Avcı, Esengül. *Türk Folklor Araştırmalarının Kurumsallaşma Tarihi*. Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi Bilim Dalı Lisans Bitirme Tezi, 2022.

- 2) Türk Yurdu (1911)
- 3) Türk Ocakları (1911)
- 4) Türk Bilgi Derneği (1913)
- 5) Âsâr-ı İslamiyye ve Milliyye Tetkik Encümeni (Encümen-i Tedkik) (1915)
- 6) Anadolu Halk Bilgisi Derneği (sonradan Türk Halk Bilgisi Derneği olmuştur) (1927)
- 7) Sivas Halk Şairlerini Koruma Derneği (1931)
- 8) Halk Evleri (1932)
- 9) Türk Halk Sanatlarını ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti (1955)
- 10) Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Derneği (1961)
- 11) Yüksek Tahsil Gençliği Türk Folklor Enstitüsü Kurma Derneği (1964)

Bu derneklerin halk bilimi literatüründe yeri kuşkusuz önemlidir. Bu yönüyle Dursun Yıldırım'ın "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri" isimli yazısında sözünü ettiği "dergici devre"ye (1991, s. 14) ek olarak belki de "dernekçi devre"yi eklemeyi önermek gerekir. Bu derneklerin folklorun bir bilim dalı olarak Türkiye'deki gelişimine üç farklı noktada katkıda buldukları söylenebilir. Birincisi söz konusu derneklerin çıkardıkları dergiler, ikincisi yayınladıkları kılavuzlar, üçüncüsü ise yaptıkları alan araştırmalarıdır. Selcan Gürçayır Teke, Türk Halk Bilgisi Derneğinin yaptığı çalışmalardan söz etmiştir. Gürçayır Teke, "Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber" isimli bir derleme kılavuzu yayımlanmasıyla dağınık ve sistemsiz derleme çalışmalarına bir metot kazandırılmaya çalışıldığını, dernek üyelerinin dört derleme gezisi düzenlediğini ve bu derlemelerden elde edilen verileri yayınladıklarını, ayrıca *Halk Bilgisi Haberleri* isminde bir dergi çıkardıklarını, bu durumun derleme tarihi açısından önemli olduğunu söylemiştir (2020, s. 43). Benzer şekilde yukarıda ismi geçen dernek ve oluşumların çoğunda yayın ve derleme faaliyetleri yürütülmüştür. Örneğin Halkevleri içinde de folklorla yönelik önemli çalışmalar yürütülmüştür. Türk Halk Bilgisi Derneğinin Halkevlerine devredilmesiyle birlikte (2020, s. 89) derneğin çalışmaları ve belleği de Halkevlerine aktarılmıştır. Halkevlerinin içindeki folklorla ilgili çeşitli şubeleri sıralamak mümkündür. Ancak doğrudan folklorla ilişkili olarak Dil, Tarih ve Edebiyat şubesinin ismi geçirilebilir. Bu şube içinde gerçekleştirilen derleme faaliyetleri, çeşitli illerde çıkarılan Halkevleri dergileri ve bu dergilerde çıkan derleme yazılar folklorun gelişimine katkı sağlamıştır. Ayrıca "Halkiyat Derleme Kılavuzu" isimli bir derleme kılavuzunu da Aydın Halkevi yayımlamıştır (Ülkütaşır, 1972, aktaran Gürçayır Teke 2020, s. 92).

1900'lü yılların başından başlayarak 1970'lere kadar süren bu dernekleşme ve kurumsallaşma çabalarının Türk folklor araştırmaları tarihinde derlemeci, arşivci ve yayıncı bir temelde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu derneklerin faaliyetlerinden örnekleri çoğaltmak ve ayrıntılandırmak elbette mümkündür. Ayrıca bu dernekler dışında adında folklor kelimesi geçmeyen ya da folklorun sadece bir alanıyla doğrudan ilişkili olan derneklerden de söz etmek mümkündür. Örneğin 1934 yılında "Karagözü Sevenler ve Karagöz Sanatkârlarını Himaye Cemiyeti" kurulmuş ve birkaç yıl sonra kapanmıştır (Topal, 2019, s. 67). Dolayısıyla folklorun Türkiye'de kurumsallaşması çabalarında ilk bakışta çok önemli faaliyetleri olan dernekler göze çarpmaktadır diğer yandan ise daha kısa süreli kurulan ve bir meslek örgütlenmesini andıran dernekler de bulunmaktadır. Bu derneklerin çalışmalarının da araştırılarak folklor literatürüne kazandırılması faydalı olacaktır. Bu tip dernekleri daha çok örneklendirmek mümkündür ancak konuyu günümüzle kıyaslayarak aktarmak Cumhuriyet'in yüzüncü yılında

folklorun dernekleşmesindeki önemi kavramak açısından daha önemlidir. İlk folklor derneklerinin çabaları, kuruluş ve bilimsel sistemi oturtma, folkloru derleme ve arşivleme faaliyetleri bakımından değerlendirilebilirken özellikle 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesiyle birlikte folklor ve dernekler arasındaki ilişkinin başka bir boyuta evrildiğinden söz edilebilir. 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi topluluk, grup, bireyler ile sivil toplum kuruluşlarına ayrı bir önem vermektedir. Bu da folklor çalışmalarının son yirmi yılında folklorla ilişkili derneklerin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin çeşitli maddelerinde sivil toplum kuruluşlarının bu Sözleşme için önemine değinilmektedir. "Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar" (UNESCO, 2003) olarak tanımlanan somut olmayan kültürel mirasın korunmasında Sözleşme'nin 9. Maddesi açık bir şekilde sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkarır. Somut olmayan kültürel miras alanında yetkileri kabul edilmiş olan hükümet dışı kuruluşların çeşitli akreditasyon ölçütleri ile Sözleşme'ye akredite olabileceği ve danışmanlık görevinde bulunabilecekleri bu maddede geçmektedir. Dolayısıyla halk bilimi alanında dernekler için yerelden evrensele doğru başka bir deyişle ise ulusaldan uluslararasına doğru bir yönelme başlamıştır. Folklorun bir bilim disiplini olarak kurumsallaşması sürecinde derlemeci, arşivci bir yaklaşımı sürdüren dernekçilik anlayışından günümüzde uluslararası boyuta taşınan, uluslararası toplumla bütünleşmiş projeler yürüten, arşivleme yerine aktarım ve yaşatmaya odaklanan yeni bir dernekçilik anlayışı gelişmiştir. Bu anlayışın örneklerini ise UNESCO süreçlerine akredite olan sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarında bulmak mümkündür.

UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne 2023 Haziran ayı itibarıyla toplamda 217 sivil toplum kuruluşu akreditedir.³ Türkiye'den ise 7 sivil toplum kuruluşu akredite olmuştur. Akşehir Nasrettin Hoca Turizm Derneği 2010 yılında, Kültürel Araştırmalar Vakfı 2012 yılında, Geleneksel Sanatlar Derneği, İstanbul Çamlıca Klasik Sanatlar Derneği ve Somut Olmayan Kültürel Miras Derneği 2018 yılında, Okçular Vakfı, Anadolu El Sanatlarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği ise 2022 yılında akredite olmuştur. Bu 7 dernek dışında ise geçmişte Sözleşme'ye akredite olan ancak gerekli prosedürü tamamlayamadığı için akreditasyonu düşen dernekler de olmuştur. Bu derneklerin faaliyetlerine bakıldığında daha çok Sözleşme'nin "somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dahildir" (UNESCO, 2003) şeklindeki koruma yaklaşımına uygun faaliyetler yürüttükleri görülebilir. Sözleşme kimlik saptama ve belgelemeyi önemsemektedir ancak Sözleşme metninin ve Uygulama Yönergesi'nin tamamına bakıldığında yaşatarak ve yeniden canlandırarak korumanın daha öne çıktığı rahatlıkla görülebilir. Söz konusu yedi derneğin düzenlediği faaliyetlerden bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır.

Kültürel Araştırmalar Vakfı⁴ tarafından geliştirilen Folk Portal çevrim içi katılımlı bir envanter sistemidir. Derneğin internet sitesinde bu proje için "halen yaşayan ya da belleklerde kalan verilerin dijital, ortak bir platformda kayıt altına alınarak geleceğe taşınması amacıyla, Kültürel Araştırmalar Vakfı (KAV) tarafından tasarlanmış bir web sitesidir" ifadesi kullanılmıştır. Dijital envanterleme yönteminin giderek arttığı

³ Ayrıntılar için bkz. <https://ich.unesco.org/en/accruited-ngos-00331>

⁴ Kültürel Araştırmalar Vakfının çalışmaları için bkz. <https://kultur.org.tr/projeler/>

günümüzde bir sivil toplum kuruluşunun bu farkındalığa sahip olması önemlidir. Kültürel Araştırmalar Vakfı'nın Çocuklar İçin Somut Olmayan Kültürel Miras, geleneksel mutfak, düğün, pazarcılık gibi konularda araştırma, belgeleme ve arşivleme çalışmaları yürüttükleri görülmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Derneği⁵ ise somut olmayan kültürel miras konusunda bilimsel ve akademik niteliği yanında çeşitli kurumlarla iş birliğinde yürütülen çalışmaları ile dikkat çekmektedir. Derneğin özellikle somut olmayan kültürel miras konusunda farkındalık ve bilinç yaratma konusunda kış okulu konsepti ile bir eğitim düzenlediği görülmektedir. Kalkınma ajansları uzmanları, halk bilimciler, öğretmenler, sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımıyla düzenli olarak her yıl gerçekleştirilen kış okulu ile somut olmayan kültürel mirasın yaygınlaşması ve bu konudaki bilincin artırılması hedeflenmektedir. Ayrıca derneğin farklı kurumlarla iş birliği içinde yürüttüğü faaliyetleri bulunmaktadır. Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi gibi kurumlarla çeşitli sergiler, atölyeler, festivaller ve bilimsel toplantılar düzenlenmektedir. Örneğin masal anlatıcılığı eğitimi, ipli kukla kursu, keçe atölyesi, oyuncak atölyesi, taş boyama atölyesi gibi doğrudan somut olmayan kültürel mirası yaşatmaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Bunun yanında Hıdırellez, Nevruz, Çiğdem Günü gibi günümüz kentinde uygulama alanları son derece kısıtlı olan kutlamaların da yeniden canlandırıldığı görülmektedir.

Geleneksel Sanatlar Derneği⁶ de internet sitesinde yaptığı faaliyetlere yer vermiştir. Bu derneğin el sanatları alanında bilimsel toplantılar, sergiler, yarışmalar, envanter çalışmaları, atölye ve kurslar düzenlediği görülmektedir. Örneğin; Temel Geleneksel Sanat ve Zanaatlar Eğitimi, Sanat Eserlerinin Dijital Olarak Pazarlanması ve Sosyal Medya Kullanımı Eğitimi, Geleneksel Sanatlarda İmge Tasarımı Atölyesi gibi eğitim faaliyetleri, Türkiye'nin Ustaları, İstanbul'un Ustaları gibi envanterleme çalışmaları yürütülmüştür.

Anadolu El Sanatlarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği⁷ de el sanatları alanında faaliyet gösteren bir dernektir. Derneğin ulusal ve uluslararası alanda düzenlediği el sanatları festivalleri, sanatkârlar kampı gibi etkinlikleri bulunmaktadır. Örneğin sanatkârlar kampı derneğin internet sitesinde verilen bilgilere göre 2016, 2017, 2018 ve 2019 yılında olmak üzere dört kez düzenlenmiştir. İstanbul Çamlıca Klasik Sanatlar Derneği⁸ de yine el sanatları alanında ön plana çıkan derneklerden biridir. Bu derneğin internet sitesinde yer alan bilgilere göre yayın, eğitim, proje, sergi ve seminer faaliyetleri düzenlenmektedir. Derneğin uzaktan eğitim sistemi ile kurslar düzenlediği de görülmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın beş alanından biri olan el sanatlarında faaliyet gösteren derneklerin sayısının görece fazla olduğundan söz etmek mümkündür. Ancak Akşehir Nasrettin Hoca Turizm Derneği⁹ ve Okçular Vakfı¹⁰ gibi sözlü anlatımlar ve performansa dayalı spor ve oyunlarla daha yakından ilgili derneklerin varlığından da söz edilmelidir. Okçular Vakfı internet sitesinde yer alan bilgilere göre çeşitli ulusal ve

⁵ Somut Olmayan Kültürel Miras Derneğinin çalışmaları için bkz. <http://www.sokumenstitusu.org.tr/>

⁶ Geleneksel Sanatlar Derneğinin çalışmaları için bkz. <http://www.gelenekselsanatlar.org/tr/faaliyetler>

⁷ Anadolu El Sanatlarını Yaşatma ve Geliştirme Derneğinin çalışmaları için bkz. <http://www.anelander.com/>

⁸ İstanbul Çamlıca Klasik Sanatlar Derneğinin çalışmaları için bkz. <https://www.klasiksantlar.com/>

⁹ Akşehir Nasrettin Hoca Turizm Derneğinin aktif bir internet sitesi bulunmadığından güncel faaliyetleriyle ilgili bilgi edinilememiştir.

¹⁰ Okçular Vakfının faaliyetleri için bkz. <https://www.okcularvakfi.org>

uluslararası festivaller düzenlemekte, okçulukla ilgili eğitim faaliyetleri yürütmekte, tiyatro, sergi, panel gibi çalışmalar da yapmaktadır. Örneğin Kemankeş ismiyle yürütülen proje kapsamında Yunus Emre Enstitüsü ile iş birliği yapılmış ve 32 ülkede 122 kişinin katılımı ile Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesinde de yer alan Geleneksel Türk Okçuluğu kursları düzenlenmiş ve eğitimler yetiştirilmiştir.

Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere günümüzde folklorla ilgili derneklerin 2003 Sözleşmesi perspektifinde yereli evrensele taşıyan, yok olmaya yüz tutmuş unsurları yeniden canlandıran, kültürel mirasın yaşaması için eğitimler düzenleyen ve yeni çıraklar, ustalar yetişmesine aracılık eden, bilimsel yayın ve faaliyetler yürüten bir anlayışla hareket ettikleri görülmektedir. Elbette 2003 Sözleşmesinin getirdiği bu farkındalık günümüzde folklorla ilgili tüm dernekte mevcut değildir ancak gün geçtikçe Sözleşmeye akredite olan dernek sayısının artması bu konudaki bilincin de arttığını göstermektedir. Dolayısıyla folklorun kuruluş aşamasında derleme, arşivleme ve yayın odaklı dernek faaliyetlerinin günümüzde yaşatarak koruma ve gelecek kuşaklara aktarma çabasına dönüştüğü ilgili derneklerin faaliyetlerinden görülebilmektedir. Cumhuriyet'in yüzüncü yılında yaşanan bu bilinç değişiminin folklorun geleceği ile ilgili de önemli bir adım olduğunu söylemek gerekir. Tuna Yıldız katılım, sivil toplum ve somut olmayan kültürel mirası ele aldığı kitabında Ziya Gökalp'ın "Halk Medeniyeti" başlıklı yazısına vurgu yapar. Yıldız, Gökalp'ın resmî medeniyet ve halk medeniyeti şeklinde iki ayırım yaptığını ve sözlü gelenekte kuşaktan kuşağa aktarılan değerlerin Gökalp'a göre ocaklarda yaşamakta olduğunu söyler (Yıldız, 2020, s. 25). Halk denilen heyetin ocaklarda, aşiretlerde, hurfet ve sanat şirketlerinde, siyasi fırkalarda, dinî ve lisani cemaatlerde var olduğunu söyleyen Ziya Gökalp, resmî teşkilat karşısında halk teşkilatını ön plana çıkarır ve halk teşkilatının kültürün aktarımındaki öncü rolünü "ocaklar (kökleri) mazide ve (dalları) istikbalde olan canlı tekâmülî an'anelere mâliktir" sözüyle anlatır (Ziya Gökalp, 1913, s. 3 aktaran Yıldız, 2020, s. 25). Bu bakımdan folklor derneklerinin Gökalp'ın deyimiyle en az resmî medeniyet kadar önemli olduğu ve kültürel mirasın yaşatılmasında birincil role sahip oldukları görülmelidir.

Sonuç olarak derneklerin toplumların ortak belleğinin korunmasında ve geleneksel kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında aracı rolleri olduğu bilinmelidir. Dernekler ayrıca, geleneksel kültürü yaşatan ve gelecek kuşaklara aktaran kişiler arasında bir köprü görevi de görürler ve bu sayede geleneksel kültürün yaygınlaştırılmasına da katkıda bulunurlar. Folklor derneklerinin sürdürülebilir olması onların uzmanlıklarının ve kapasitelerinin artırılması ile mümkündür. Bu nedenle özellikle de UNESCO sürecine hâkim derneklerin kendi aralarında sağlayacağı iş birliği ve eşgüdüm faydalı olacaktır. Bu sayede diğer derneklerin bilgi ve deneyimi de artar. Türkiye'de folklorun kurumsallaşması aşamasında ortaya çıkan derneklerin ömrünün kısa süreli olduğu, çeşitli siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle kapandığı ve çoğunun günümüze kadar gelemediği görülmektedir. Bu da derneklerin sürdürülebilirlik noktasında desteklenmesi ve bir sivil toplum belleği ve hafızasının folklor alanında oluşması gerekliliğini gösterir. Bu nedenle de günümüzde folklorla ya da somut olmayan kültürel mirasla ilgili çatı federasyonların oluşması, daha çok üye ve şubeleşme ve daha çok uluslararasılaşmanın olması gerekir. Bu sayede folklorla ilgili derneklerin sayısı artacak ve folklorun korunmasında sivil toplum kuruluşları güçlü bir aracı olarak varlığını sürdürecektir.

Kaynakça

Avcı, E. (2022). *Türk Folklor Araştırmalarının Kurumsallaşma Tarihi*. Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

- Bronner, S. (1988). The Intellectual Climate of Nineteenth-Century American Folklore Studies. *100 Years of American Folklore Studies A Conceptual History* içinde (s. 6-7). American Folklore Society.
- Dorson, M. R. (1997) William John Thoms ve Folklor Başlıklı Yazısı (çev. Serpil Aygün Cengiz) *Millî Folklor*, 36, 89-92.
- Fischman, F. (2012). Folklore and Folklore Studies in Latin America. R. F. Bendix & G. Hasan Rokem (Ed.) *A Companion to Folklore* içinde (s. 265-285), Blackwell Publishing Ltd.
- Gözaydın, N. (1978). Folklor Sözcüğü Üzerine. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, (351).
- Gözaydın, N. (1992). Yine Folklor Üzerine. *Türk Dili Dergisi*, (486).
- Gürçayır Teke, S. (2020). *Türk Halk Biliminde Derleme Çalışmalar, Tartışmalar*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Keel, F. (1948). The Folk Song Society 1898-1948. *Journal of The English Folk Dance And Song Society*, 5(3), 111-126.
- Liu, L. H. (2012). Translingual Folklore And Folklorics in China. R. F. Bendix ve G. Hasan Rokem (Ed.), *A Companion to Folklore* içinde (s. 190-210). Blackwell Publishing Ltd.
- Mori, A. (2012) Japan. R. F. Bendix ve G. Hasan-Rokem (Ed.), *A Companion to Folklore içinde* (s.211-233) Blackwell Publishing Ltd., 211-233.
- Pound, L. (1945). Folklore and Dialect. *California Folklore Quarterly*, 4(2), 146-153.
- Rogan, B. (2012) The Institutionalization of Folklore. R. F. Bendix & G. Hasan-Rokem (Ed.) *A Companion to Folklore* içinde (s.598-630). Blackwell Publishing Ltd.
- UNESCO, (2003). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. UNESCO ICH Web Sitesi. <https://ich.unesco.org/en/in-other-languages-00102> [Erişim tarihi: 23 Haziran 2023].
- Topal, U. (2019). *İstanbul Kültür Ortamlarında Karagöz Oyunu*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yıldırım, D. (1991). Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri. *Millî Folklor*, (11), 13-21.
- Yıldız, T. (2020). *Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi ve Toplumsal Katılım: Türkiye Örneği*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Ziya Gökalp (2007). Halk Medeniyeti. M. Ö. Oğuz vd. (Yay. Haz.). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Zumwalt, R. L. (1988). On the Founding of the American Folklore Society and the Journal of American Folklore. *100 Years of American Folklore Studies A Conceptual History* içinde (s. 8-10). Washington D.C.: American Folklore Society.
- <https://ich.unesco.org/en/accredited-ngos-00331> [Erişim tarihi: 23 Haziran 2023].
- <https://www.okcularvakfi.org> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].
- <https://www.klasiksanatlar.com/> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].
- <http://www.anelssander.com/> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].
- <http://www.gelenekselsanatlar.org/tr/faaliyetler> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].
- <http://www.sokumenstitusu.org/tr/> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].
- <https://kultur.org.tr/projeler/> [Erişim tarihi: 20 Haziran 2023].